

Шевченко Л. С.
д.е.н., професор,
завідувачка кафедри економічної теорії
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна;
e-mail: shevchenko_ls@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-4567-0310

НОВА МОДЕЛЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЧИ ПРИВАТИЗАЦІЯ УНІВЕРСИТЕТІВ?

Анотація. Автор характеризує суперечності нової моделі економічної діяльності університетів, пов'язані з генеруванням ними власних (позабюджетних) доходів і збільшенням частки приватних джерел фінансування. Закордонні вчені розглядають такі процеси як приватизацію державних університетів. Стаття узагальнює їхні думки щодо передумов, видів і форм приватизації у сфері вищої освіти.

В Україні залучення коштів приватних осіб могло б сприяти розвитку університетів. Однак воно не зможе розв'язати навіть поточні проблеми університетів. По-перше, українські заклади вищої освіти (ЗВО) потребують значних коштів на оновлення і розширення матеріально-технічної бази, розвиток науково-дослідної роботи та фінансування інших українських важливих потреб. Такі витрати під силу лише державі. По-друге, в інституціональному середовищі України приватне фінансування університетів зіштовхується з численними пастками недовіри з боку споживачів (платників) освітніх послуг, роботодавців, приватних інвесторів і потенційних донорів. Найменшу зацікавленість у розвитку університетської освіти виявляє приватний бізнес.

Автор пояснює це тим, що освітні послуги за своєю природою є довірчими благами: їхня якість не можна виміряти й оцінити під час вступу до ЗВО та укладення контракту на навчання, а іноді й під час освітнього процесу. Можна лише довіряти (або не довіряти) університетським рейтингам, оцінкам національних органів із контролю якості освіти, які беруть на себе високі витрати вимірювання якості, рекомендаціям фахівців тощо. Крім того, сам ринок освітніх послуг є ринком з асиметричною та неповною інформацією, а його суб'єкти можуть виявляти недобросовісну та опортуністичну поведінку. Наведено фактичні та статистичні дані на підтвердження таких висновків.

Автор аналізує спроби акціонування університетів у деяких країнах і пропонує вивчити досвід деприватизації університетів у Польщі. Запровадження нової моделі економічної діяльності університетів потребує також змін у правовому регулюванні та часу для їх усвідомлення суспільством.

Ключові слова: вища освіта, університет, приватизація, пастки приватного фінансування, деприватизація.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; бібл.: 18.

Shevchenko L. S.
Doctor of Economics, Professor,
Head of Economic Theory Department
Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine;
e-mail: shevchenko_ls@ukr.net; ORCID ID: 0000-0002-4567-0310

THE NEW MODEL OF ECONOMIC ACTIVITY OR PRIVATIZATION OF UNIVERSITIES?

Abstract. The author characterizes contradictions of the economic activity in the sphere of higher education related to renovation of a financial mechanism of the education activity and an opportunity of universities to generate own (non-budgetary) revenues. Foreign scientists treat

processes concerned with growth of a share of private sources for financing education as privatization of universities. The article generalizes opinions of the scientists in the form of pre-conditions, types, and forms of these processes.

In Ukraine, involving funds of private persons would foster development of the universities. Nevertheless, this method could not solve even current problems of the universities. Firstly, the Ukrainian higher educational institutions require large sums of money for renovation and expansion of equipment capacity, development of scientific research work and financing other extremely important needs. Only the state can cope with such expenditure. Secondly, an education environment of Ukraine contains numerous traps of private financing caused by the lack of confidence in activity of the domestic higher educational institutions on the part of consumers (payers) of educational services, employers, private investors and potential donators. Private business is the least interested in the development of university education.

The author explains the distrust caused by the fact that educational services, by nature, are credence goods: their quality can not be measured and evaluated during an application process and, sometimes, an education process. Applicants may only trust (or do not trust) university rankings, estimates of national agencies for quality control in education, recommendation of specialists, et al. In addition, the very market of educational services is a market with asymmetric and incomplete information. Moreover, behavior of its members may be opportunistic and unfair. The article presents the actual and statistical data to support such conclusions.

The author analyzes attempts of corporatization of universities in certain countries and proposes to examine experience of deprivatization of universities in Poland. The implementation of a new model of economic activity of universities requires change in the legal regulation, as well as time to realize these changes by society.

Keywords: higher education, university, privatization, traps of private financing, deprivatization.

JEL Classification: I23, I28

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 0; bibl.: 18.

Шевченко Л. С.

д.э.н., профессор,

заведующая кафедрой экономической теории

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого,

г. Харьков, Украина;

e-mail: shevchenko_ls@ukr.net; ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-4567-0310>

НОВАЯ МОДЕЛЬ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ИЛИ ПРИВАТИЗАЦИЯ УНИВЕРСИТЕТОВ?

Аннотация. Автор характеризует противоречия новой модели экономической деятельности университетов, связанные с генерированием ими собственных (внебюджетных) доходов и увеличением доли частных источников финансирования. Зарубежные ученые рассматривают такие процессы как приватизацию государственных университетов. В статье доказано, что в институциональной среде Украины частное финансирование сталкивается с ловушками недоверия со стороны потребителей образовательных услуг, работодателей, частных инвесторов, потенциальных доноров и благотворителей. Автор анализирует попытки акционирования университетов в некоторых странах и предлагает изучить опыт деприватизации университетов в Польше. Введение новой модели экономической деятельности университетов требует также изменений в правовом регулировании и времени для их осознания обществом.

Ключевые слова: высшее образование, университет, приватизация, ловушки частотного финансирования, деприватизация.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; библи.: 18.

Вступ. В Україні обговорюється нова модель економічної діяльності у сфері вищої освіти України, одна з основних цілей якої полягає у забезпеченні права закладу вищої освіти на економічну самостійність (фінансову автономію), у тому числі на визнання можливості генерувати власні (позабюджетні) доходи.

Для цього передбачено:

1) зміну правового статусу державного ЗВО на неприбутковий ЗВО відповідно до СНР 2008. Це означає, що право на отримання економічних вигод, пов'язаних з економічною діяльністю, має не засновник (юридичний власник) ЗВО, а безпосередньо ЗВО як інституціональна одиниця (економічний власник). При цьому весь можливий дохід (прибуток) належить ЗВО і може бути спрямованим на його розвиток;

2) надання ЗВО права господарського відання замість права оперативного управління їхнім майном, власником якого фактично є держава, що розширює майнові права ЗВО;

3) упровадження корпоративного управління університетами, у тому числі фінансового менеджменту, спрямованого на постійний пошук додаткових, насамперед приватних, джерел інвестування університету [1].

Аналіз досліджень та постановка завдання. Більшість закордонних учених пов'язують зростання ролі приватного фінансування університетів із процесами їх приватизації. Однак при цьому не йдеться ні про передавання власності від держави до приватних осіб, ні про акціонування.

М. Kwiek визначає приватизацію університетів як скорочення державного фінансування та зростання підприємницької активності ЗВО; надання їм більшої автономії та децентралізацію; збільшення залежності від ринкових методів управління вищою освітою. Приватизація у сфері вищої освіти може мати дві форми: пряму (збільшення кількості приватних ЗВО) і непряму (зростання частки приватних джерел фінансування) [2].

С. Polster виокремлює п'ять видів приватизації університетів, які підкріплюють один одного:

1) посилення залежності університетів від приватного фінансування окремих осіб, а саме від плати за навчання, при одночасному збільшенні кількості університетських програм, які повністю фінансуються студентами;

2) розширення участі університетів у дослідженнях для бізнесу, який оплачує частину витрат і контролює їх результативність;

3) упровадження державними університетами управлінських практик приватного сектору, при цьому академічні критерії розподілу інституціональних ресурсів замінюються економічними критеріями;

4) управління університетами адміністративними органами, в яких домінують і реалізують свої інтереси бізнес-організації;

5) участь університетів у підприємницьких проектах, створенні бізнес-компаній із метою одержання прибутку [3].

R. L. Geiger характеризує приватизацію університетів за трьома критеріями: 1) посилення залежності від приватних ресурсів; 2) розширення співробітництва з приватним сектором; 3) зростання кількості, престижу або впливу приватних освітніх установ [4, с. 140—141].

A. S. Abate і R. Lakshmi pathi аналізують переваги й недоліки приватного фінансування ЗВО в аспектах ефективності і справедливості, а також діяльність приватних університетів [5].

Статті В. С. Sanyal і D. В. Johnstone [6], N. LaRocque [7] і R. Hahn [8] містять обґрунтування сутності та ролі державно-приватного партнерства в сфері фінансування вищої освіти, необхідності законодавчих реформ, які б сприяли та регулювали приватне фінансування.

Важливим зрізом досліджень закордонних науковців є виявлення наслідків приватного фінансування університетів [9; 10; 11].

Мета моєї статті — виявити особливості впровадження нової моделі фінансування університетів в Україні в контексті очікуваного зростання ролі приватних джерел фінансування.

Результати дослідження. Посилаючись на досвід інших країн, багато дослідників університетської економіки в Україні розраховують на залучення коштів приватних осіб шляхом: встановлення плати за навчання; формування підприємницьких університетів, які здатні комерціалізувати результати своєї наукової діяльності та засновувати інноваційні компанії; одержання доходів від власної статутної діяльності, від депозитів, інвестицій тощо; використання грантів, позик, механізмів страхування та пайової участі; створення ендавментів; випуску облігацій, як це вже робили Кембриджський університет (Велика Британія), Гарвардський та Принстонський університети (США).

Проте схеми фінансування вищої освіти насправді різними. У США, Японії, Австралії, Ізраїлі приватні кошти перевищують половину всіх джерел фінансування вищої освіти, а в Південній Кореї та Чилі взагалі сягають 75%. Але в цих державах найвищою є й плата за навчання в університетах. Натомість у більшості країн ОЕСР держави фінансують до 70% усіх обсягів бюджетів університетів, що дозволяє їм впливати на процеси перетворень в університетах та досягнення позитивних результатів в освітній сфері в цілому.

В Україні залучення коштів приватних осіб не зможе розв'язати навіть поточні проблеми університетів. По-перше, українські ЗВО потребують значних коштів на оновлення і розширення матеріально-технічної бази, розвиток науково-дослідної роботи та фінансування інших украї важливих потреб. Такі витрати під силу лише державі. По-друге, і це головне, освітнє середовище України містить численні пастки для приватного фінансування, адже в суспільстві існує недовіра до діяльності вітчизняних ЗВО з боку споживачів (платників) освітніх послуг, роботодавців, приватних інвесторів і потенційних благодійників.

За даними Державної служби статистики України, у 2000—2010 рр. кількість приватних ЗВО III-IV рівнів акредитації зростала, частка студентів, які навчалися в них, була стабільною, а у фінансуванні ЗВО в цілому переважали кошти фізичних осіб (домогосподарств). Проте у 2010—2016 рр. тенденція змінилася на протилежну: кількість приватних ЗВО скоротилася з 99 до 80; частка студентів, які в них навчалися, впала з 12,4 % до 8,4 %. Мало місцетакожзменшення питомої ваги студентів, які навчалися за рахунок фізичних осіб у ЗВО усіх форм власності, з 60,3 % до 51,0 %. При цьому за 2009—2016 рр. кількість українських студентів за кордоном збільшилася з 28 тис. до 68 тис. [12]. Тобто проблема не в платоспроможності абітурієнтів та їхніх родин, а значною мірою в недовірі до вітчизняної вищої освіти.

Річ у тім, що освітні послуги за своєю природою є довірчими благами: їх якість не можна виміряти й оцінити під час вступу до ЗВО та укладення контракту на навчання, а іноді й під час освітнього процесу (споживання освітньої послуги). Можна лише довіряти (або не довіряти) університетським рейтингам, оцінкам національних органів із контролю якості освіти, які беруть на себе високі витрати вимірювання якості, чи рекомендаціям фахівців. Крім того, сам ринок освітніх послуг є ринком з асиметричною та неповною інформацією, а його суб'єкти можуть виявляти недобросовісну та опортуністичну поведінку. Якщо споживач освітніх послуг очікує від ЗВО дій відповідно до чинного законодавства, правил прийому та умов контракту, але може приховувати інформацію щодо своєї платоспроможності, то університети сподіваються на високу навчальну активність студентів, але теж можуть виявляти несумлінність: наймати викладачів із нижчою кваліфікацією, підвищувати вартість навчання за контрактом, не виконувати обіцянок щодо стажування. За даними активістів антиплагіатної ініціативи «Дисертгейт», в Україні кожен третій-четвертий зі 120 тис. осіб із науковими ступенями здобув їх неправомірно. При перевірці в CEDOS отриманої від університетів інформації про цитованість статей, опублікованих у наукових виданнях, виявилось, що три-чотири десятки університетів давали неправдиві дані [13]. За таких умов якість освітніх послуг з'ясовується тільки на ринку праці, проте жоден ЗВО не компенсує втрати студентів або замовників освітніх послуг.

Найменшу зацікавленість у розвитку університетської освіти виявляє приватний бізнес. Його участь у фінансуванні ЗВО як роботодавця й замовника освіти залишається на

рівні 0,8 %, і тільки у післядипломній освіті — до 12 % витрат [14, с. 12, 14]. За результатами досліджень CEDOS, підприємці готові фінансувати освіту лише за умови високої якості освіти, підготовки студентів для своїх організацій, участі в розробці навчальних планів і підсумковій атестації випускників. Але й егоїстичні інтереси бізнесу теж очевидні: роботодавці шукають можливість отримати робочу силу, витрати на додаткову підготовку якої будуть меншими, ніж витрати на ймовірну заробітну плату випускникам із високим рівнем знань та навичок [15].

Фактор недовіри стримує приватний бізнес і як інвестора. Відповідно до «TheGlobalCompetitivenessReport 2016—2017», за показником «Співробітництво університетів із промисловістю у сфері досліджень і розробок» Україна посіла лише 57 позицію [16, с. 7, 351] — і то завдяки великим технічним університетам, які мають значний досвід комерціалізації наукових досліджень, входять до складу технопарків, інноваційних центрів тощо. Однак природа недовіри тут інша: а) недостатня захищеність прав власності суб'єктів господарювання: останні, боячись насильницького відчуження бізнесу, виводять кошти за кордон або витрачають на захист бізнесу; б) відсутність ефективного захисту прав інтелектуальної власності, що породжує численні суперечності між інноваторами і власниками бізнесу; в) невпевненість підприємців у прозорому використанні коштів керівництвом університетів.

Не стало надійним джерелом фінансування ЗВО і благодійництво у формі створення ендавментів. Якщо у США близько 20 % університетів та загальноосвітніх коледжів за рахунок інвестиційних доходів від ендавментів повністю фінансують навчальні й науково-дослідницькі проекти, то в Україні функціонують лише невеликі за розмірами ендавменти при Інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Університеті банківської справи та Національному університеті «Києво-Могилянська академія». При цьому законодавча база для створення університетських ендавментів існує (Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 05.07.2012 № 5073-VI; Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII-2 та ін.), а вкладення коштів в університетські ендавменти могли б демонструвати відкритий механізм їх розміщення та використання інвестиційних доходів.

Утім, студентів і випускників від благодійності стримують низька репутація окремих університетів, бракує оцінок та негативні спогади про навчання; підприємців — невіра в можливість прибутково розмістити кошти ендавментів в умовах корумпованої економіки, відсутності ефективних інвестиційних ринків та юридичної неврегульованості інвестування в закордонні активи. Самим же університетам бракує фінансових менеджерів, які б уміли управляти ендавмент-фондами.

Висновки. Нова модель економічної діяльності у сфері вищої освіти України передбачає реалізацію права університетів на економічну самостійність, генерування власних, позабюджетних доходів, зростання ролі приватного фінансування розвитку. Більшість закордонних учених розглядають такі процеси як ознаку приватизації університетів. Дослідження та розробки у цьому напрямі слід продовжити, аби спрогнозувати її можливі наслідки та виявити альтернативи.

Так, на тлі недостатнього бюджетного фінансування, у тому числі і в Україні, з часом може виникнути питання не тільки про використання приватних коштів, а про повноцінне акціонування ЗВО. Відомо, що в 2009 р. уряд Фінляндії пропонував закон про приватизацію державних університетів. Передбачалося, що з 01.01.2010 р. університети почнуть працювати й управлятися як акціонерні товариства [17]. У Казахстані акціонування державних ЗВО було складовою урядового плану приватизації на 2014—2016 рр. Як вдалий приклад наводився досвід Алматинського університету енергетики та зв'язку, у якому 63,5 % акцій належали приватним особам, решта — державі [18]. Проте через значні небезпеки такої трансформації від акціонування ЗВО в обох країнах поки що відмовилися.

Водночас варто брати до уваги, що у світі розвиваються і процеси деприватизації: заміщення державною підтримкою плати за навчання та перехід до більшої залежності від

державного фінансування. Система вищої освіти Польщі, скажімо, пройшла кілька кардинальних етапів свого розвитку: повністю публічна (суспільна) система вищої освіти за комуністичного режиму (1945—1989 рр.); подвійна (змішана) публічно-приватна система вищої освіти, але з домінуванням публічної освіти за часткою студентів і престижем (1990—2005 рр.); процеси деприватизації у перехідний період, коли приватний сектор і приватне фінансування відігравали дедалі меншу роль (2006—2016 рр.); деприватизована система з незначною роллю приватного сектору (з кількістю студентів не більше 10%) і домінуванням держави та державного фінансування (2017—2025 рр. і далі) [2]. І такий досвід теж потрібно вивчати.

Перші кроки зі зміни моделі економічної діяльності у сфері вищої освіти України, принаймні, свідчать про те, що вона відбуватиметься поступово, потребуватиме змін у правовому регулюванні та часу для їх усвідомлення суспільством.

Література

1. Концепція реформування економічної діяльності у сфері вищої освіти України [Електронний ресурс] // Ліга Закон. — 2017. — Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/NT4045.html.
2. Kwiek M. De-privatization in higher education: a conceptual approach [Electronic resource] / M. Kwiek // Higher Education. — 2017. — Vol. 74. — № 2. — P. 259—281. — Available at : <https://link.springer.com/article/10.1007/s10734-016-0047-3>.
3. Polster C. Privatizing Canada's Public Universities [Electronic resource] / C. Polster // Canadian Politics. — 2005. — Vol. 39. — № 5. — Available at : <https://canadiandimension.com/articles/view/privatizing-canadas-public-universities-claire-polster>.
4. Geiger R. L. The publicness of private higher education / J. Enders, B. Jongbloed (Eds.). Public-private dynamics in higher education: expectations, developments and outcomes. Conference Proceedings edition. — Bielefeld : Transcript, 2007. — P. 139—155.
5. Abate A. S. The Role of Private Financing in Higher Education and the Changing Trends. October 9 [Electronic resource] / A. S. Abate, R. Lakshmi pathi. — Available at : <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1485993>.
6. Sanyal B. C. International trends in the public and private financing of higher education [Electronic resource] / B. C. Sanyal, D. B. Johnstone // Prospects. — 2011. — № 41. — Available at : <https://doi.org/10.1007/s11225-011-9180-z>.
7. La Rocque N. The Private-Sector Financing of Public Higher Education Infrastructure [Electronic resource] / N. La Rocque. — Available at : <https://ejournals.bc.edu/ojs/index.php/ihe/article/viewFile/7977/7128/>.
8. Hahn R. The Private Financing of Higher Education [Electronic resource] / R. Hahn // International Higher Education. — 2015. — Available at : <https://ejournals.bc.edu/ojs/index.php/ihe/article/viewFile/7995/7146>.
9. Johnstone D. B. Privatization in and of Higher Education in the US [Electronic resource] / D. B. Johnstone. — Available at : <http://gseweb.gse.buffalo.edu/fas/Johnston/privatization.html>.
10. Scott D. L. How the American University was Killed, in Five Easy Steps [Electronic resource] / D. L. Scott // The Homeless Adjunct blog. — 2012. — August 12. — Available at : <https://junctrebellion.wordpress.com/2012/08/12/how-the-american-university-was-killed-in-five-easy-steps/>.
11. Westheimer J. Higher Education or Education for Hire? Corporatization and the Threat to Democratic Thinking. Academic Matters [Electronic resource] / J. Westheimer // OCUPA's journal of higher education. - 2010. - April - May. - Available at: <https://academicmatters.ca/2010/04/higher-education-or-education-for-hire-corporatization-and-the-threat-to-democratic-thinking>.
12. Слободян О. Українські студенти за кордоном: скільки та чому? [Електронний ресурс] / О. Слободян, Є. Стадний // CEDOS: Аналітичний центр. — 2016. — 13 грудня. — Режим доступу : <https://cedos.org.ua/uk/osvita/ukrainski-studenty-za-kordonom-skilky-ta-chomu>.
13. Хорошак К. Про що мовчать рейтинги українських університетів [Електронний ресурс] / К. Хорошак // Освіта. — 2018. — 31 січня. — Режим доступу : <http://studway.com.ua/movchat-reytingi/>.
14. Освіта в Україні. CEDOS: Аналітичний центр [Електронний ресурс]. — 2016. — 83 с. — Режим доступу : https://cedos.org.ua/data/pdfs/osvita_250416_updated.pdf.
15. Стадний Є. Концептуальна модель державного фінансування ВНЗ за результатами діяльності [Електронний ресурс] / Є. Стадний // CEDOS: Аналітичний центр. — 2016. — 08 березня. — Режим доступу : <https://cedos.org.ua/uk/osvita/kontseptualna-model-derzhavnogo-finansuvannia-vnz-za-rezultatami-diialnosti>.
16. The Global Competitiveness Report 2016—2017. [Electronic resource]. — Geneva : World Economic Forum, 2016. — 383 с. — Available at : http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf.
17. Батов А. Начинается приватизация университетов в Финляндии [Электронный ресурс] / А. Батов // РКСМ(6). — 2009. — 4 березня. — Режим доступа : <http://rksmb.org/news/in-russia-and-in-the-world/nachinaetsya-privatizatsiya-universitet>.
18. Муқанқызы М. Приватизация теперь коснется больниц и университетов [Электронный ресурс] / М. Муқанқызы // Радио Азаттык. — 2004. — 23 червня. — Режим доступа : <https://rus.azattyq.org/a/privatizatsiya-bolnitsy-university-kazakhstan/25431708.html>.

Стаття рекомендована до друку 10.09.2018

© Шевченко Л. С.

References

1. Kontseptsiia reformuvannia ekonomichnoi diialnosti u sferi vyshchoi osvity Ukrainy [Concept of reforming economic activity in the sphere of higher education of Ukraine]. (2017). search.ligazakon.ua. Retrieved from http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/NT4045.html [in Ukrainian].
2. Kwiek, M. (2017). De-privatization in higher education: a conceptual approach. *Higher Education*, 74 (2), 259—281. Retrieved from <https://link.springer.com/article/10.1007/s10734-016-0047-3>.

3. Polster, C. (2005, August 31). Privatizing Canada's Public Universities. *Canadian Politics*, Vol. 39, 5. Retrieved from <https://canadiandimension.com/articles/view/privatizing-canadas-public-universities-claire-polster>.
4. Geiger, R. L., & Jongbloed, B. (Eds.), (2007). The publicness of private higher education. *Public-private dynamics in higher education: expectations, developments and outcomes*. Conference Proceedings edition. Bielefeld: Transcript (pp. 139—155).
5. Abate, A. S., & Lakshminpathi, R. (2009, October 9). *The Role of Private Financing in Higher Education and the Changing Trends*. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1485993>.
6. Sanyal, B. C., & Johnstone, D. B. (2011). International trends in the public and private financing of higher education. *Prospects*, 41, 157. Retrieved from <https://doi.org/10.1007/s11125-011-9180-z>.
7. La Rocque, N. (2018, March 9). *The Private-Sector Financing of Public Higher Education Infrastructure*. Retrieved from <https://ejournals.bc.edu/ojs/index.php/ihe/article/viewFile/7977/7128/>.
8. Hahn, R. (2015). The Private Financing of Higher Education. *International Higher Education*. Retrieved from <https://ejournals.bc.edu/ojs/index.php/ihe/article/viewFile/7995/7146>.
9. Johnstone, D. B. (n. d.). *Privatization in and of Higher Education in the US*. Retrieved from <http://gseweb.gse.buffalo.edu/fas/Johnston/privatization.html>.
10. Scott, D. L. (2012, August 12). Haw the American University was Killed, in Five Easy Steps. *The Homeless Adjunct blog*. Retrieved from <https://junctrebellion.wordpress.com/2012/08/12/how-the-american-university-was-killed-in-five-easy-steps>.
11. Westheimer, J. (2010). Higher Education or Education for Hire? Corporatization and the Threat to Democratic Thinking. *OCUFA's journal of higher education*. Retrieved from <https://academicmatters.ca/2010/04/higher-education-or-education-for-hire-corporatization-and-the-threat-to-democratic-thinking>.
12. Slobodian, O., & Stadnyi, Ye. (2016, December 13). Ukrainski studenty za kordonom: skilky ta chomu? [Ukrainian Students Abroad: How and Why?]. *CEDOS: Analitichnyi tsestr — CEDOS: Analytical center*. Retrieved from <https://cedos.org.ua/uk/osvita/ukrainski-studenty-za-kordonom-skilky-ta-chomu> [in Ukrainian].
13. Khoroshchak, K. (2018, January 31). Pro shcho movchat reitnyhy ukrainskykh universytetiv [What are the ratings of Ukrainian universities silent about?]. *Osvita — Education*. Retrieved from <http://studway.com.ua/movchat-reytingi/> [in Ukrainian].
14. Osvita v Ukraini [Education in Ukraine]. (2016). *CEDOS: Analitichnyi tsestr — CEDOS: Analytical center*. Retrieved from https://cedos.org.ua/data/pdfs/osvitaua_250416_updated.pdf [in Ukrainian].
15. Stadnyi, Ye. (2016, March 08). Kontseptualna model derzhavnoho finansuvannia VNZ za rezultatamy diialnosti [Conceptual model of state financing of higher educationale stablishmentsby results of activity]. *CEDOS: Analitichnyi tsestr — CEDOS: Analytical center*. Retrieved from <https://cedos.org.ua/uk/osvita/kontseptualna-model-derzhavnoho-finansuvannia-vnz-za-rezultatamy-diialnosti> [in Ukrainian].
16. *The Global Competitiveness Report 2016—2017*. (2016). Geneva: World Economic Forum. Retrieved from http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf.
17. Batov, A. (2009, March 04). Nachinayetsya privatizatsiya universitetov v Finlyandii [The privatization of universities in Finlandbegins]. *RCSN(b)*. Retrieved from <http://rksmb.org/news/in-russia-and-in-the-world/nachinaetsya-privatizatsiya-universitet> [in Russian].
18. Mukankyzy, M. (2014, June 23). Privatizatsiya teper kosnetsya bolnits i universitetov [Privatization will now affect hospitals and universities]. *Radio Azattyk — Radio Azattyk*. Retrieved from <https://rus.azattyq.org/a/privatizatsiya-bolnitsy-universitety-kazakhstan/25431708.html> [in Russian].

The article is recommended for printing 10.09.2018

© Shevchenko L. S.